LINGVOPOETIKA

Ruxshona G'ulomova

- O‘zbek tilshunosligida, xususan, M. Yo‘ldoshev va N. Mahmudov kabi olimlarning tadqiqotlariga ko‘ra, lingvopoetik matnlar quyidagi kengaytirilgan tizim asosida tasniflanadi.

Matn turlari:

1. Hajm (Ekstension) belgisiga koʻra tiplar

2. Mazmun va ifoda maqsadiga koʻra tiplar

1. Hajm (Ekstension) belgisiga ko'ra tiplar

Matnning hajmi uning kompozitsion qurilishini va badiiy yukini belgilaydi:

2. Mazmun va ifoda maqsadiga ko'ra tiplar

Matnning mazmuniy mundarijasi muallifning kommunikativ niyatidan kelib chiqadi:

1. Hajm (Ekstension) belgisiga ko'ra tiplar

Minimal matn: mikromatn

Maksimal matn: makromatn

Minimal matn: mikromatn:

- Xususiyati: O'zida tugal bir fikrni, estetik g'oyani jamlagan eng kichik nutqiy butunlik.

- Turlari: Maqol va matallar, aforizmlar (hikmatli so'zlar), fard, qatralar, miniatyuralar, lirik she'rlar va ba'zan sarlavhalarning o'zi ham mikromatn vazifasini bajaradi.

- Poetikasi: Bunday matnlarda har bir so'z maksimal darajada semantik zichlikka ega bo'ladi.

Maksimal matn: makromatn:

- Xususiyati: Keng ko'lamli badiiy olamni qamrab oluvchi, murakkab süjet va obrazlar tizimidan iborat yaxlitlik.
- Turlari: Hikoya, qissa, roman, epopeya, doston va yirik dramatik asarlar.
- Poetikasi: Voqelikning izchilligi, motivlar zanjiri va ko'p qirrali kompozitsion butunlik asosiy o'rinda turadi.

2. Mazmun va ifoda maqsadiga ko‘ra tiplar

Hikoya qiluvchi narrativ matn

Izohlovcho ekspozitor matn

Tasviriy deskriptiv matn

Didaktik o'rgatuvchi matn

Mulohaza argumentativ matn

Hikoya qiluvchi (Narrativ) matn:

Voqea-hodisalarni vaqtlararo ketma-ketlikda, dinamik harakatda bayon qiladi. Badiiy prozada syujet rivojini aynan shu tip ta'minlaydi.

- Mulohaza (Argumentativ) matn:
  - Muayyan fikrni isbotlash, mantiqiy xulosalar chiqarish yoki falsafiy mushohada yuritishga qaratilgan. Lirik asarlardagi falsafiy xulosalar va muallif g'oyasi shu tipda namoyon bo'ladi.
- Tasviriy (Deskriptiv) matn:
  - Statik holatni — predmet, tabiat manzarasi yoki personaj portretini "chizib" beradi. Unda sifatlash va o'xshatishlar yetakchi lingvopoetik vositadir.

Methodology

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Quisque non elit mauris. Cras euismod, metus ac finibus finibus, felis dui suscipit purus, a maximus leo ligula at dolor. Morbi et malesuada purus. Phasellus a lacus sit amet urna tempor sollicitudin.

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Quisque non elit mauris. Cras euismod, metus ac finibus finibus, felis dui suscipit purus, a maximus leo ligula at dolor. Morbi et malesuada purus. Phasellus a lacus sit amet urna tempor sollicitudin.

- Izohlovchi (Ekspozitor) matn:
- Biron-bir tushuncha yoki hodisaning mohiyatini yoritib beradi, axborot berish va tushuntirish funksiyasini bajaradi.
-

- Didaktik (O‘rgatuvchi) matn:
- O‘quvchiga nasihat berish, axloqiy saboq chiqarish maqsadida yaratilgan matnlar (masalan, masallar).
-

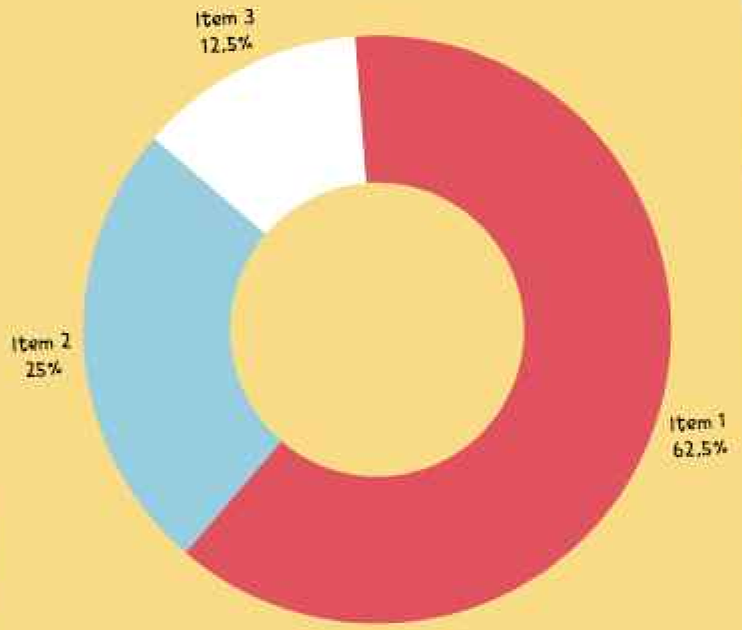

Lingvopoetik yaxlitlik mezonlari

Matn tipi qanday bo‘lishidan qat’i nazar, u quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishi shart:

- Mazmuniy bog‘liqlik (Kogeziya): Matn qismlarining o‘zaro lisoniy bog‘lanishi.
- Motivatsion yaxlitlik: Barcha tasvirlarning yagona badiiy niyatga bo‘ysunishi.
- Estetik ta’sir: Lingvopoetikaning asosiy vazifasi — til birliklari orqali kitobxonda badiiy-estetik zavq uyg‘otishdir.

E'TIBOR UCHUN RAHMAT